

BIOARHEOLOGIA: STUDIUL CORPULUI UMAN CA PRODUS CULTURAL ȘI ORGANISM BIOLOGIC

„Human skeletons represent answers, and the goal of osteology is to frame the questions”. Parafrazând pe George J. Armelagos, Dennis P. Van Gerven¹, putem spune că scheletele umane reprezintă răspunsuri, iar scopul bioarheologiei este formularea întrebărilor. Observând evoluția acestor întrebări, urmărim de fapt și dezvoltarea bioarheologiei ca știință. Pornind dinspre osteologie și antropometrie, integrând tot mai multe abordări metodologice și teoretice din alte științe, până la definitivarea ca disciplină de sine stătătoare, astăzi bioarheologia este prin excelență o știință interdisciplinară, creată pentru a amplifica nivelul de informații ce poate fi obținut din studiul elementelor osteologice descoperite în cercetări arheologice. Abordarea bioculturală, caracteristica principală a studiului bioarheologic, asigură o interpretare culturală și socială a datelor obținute prin metode biologice și nu numai².

Această lucrare discută evoluția bioarheologiei pornind de la domeniile științifice dinspre care s-a format, analizând individualizarea ei de acestea, progresul metodologiei specifice, și mai ales maturizarea gândirii bioarheologice independente. Problemele pe care încercăm să le atingem în următoarele rânduri sunt afilierea științifică a bioarheologiei la antropologie sau biologie, evoluția relației dintre bioarheologie, arheologia funerară și direcțiile de cercetare actuale în studiul bioarheologic.

1. Scurtă istoriografie

Studiul bioarheologic se dezvoltă în a doua jumătate a secolului al XX-lea, pe fundalul progreselor realizate în domeniul osteologiei umane, dar mai ales în noul cadru teoretic oferit de schimbările metodologice apărute atât în domeniul antropologiei fizice³ cât și în domeniul arheologiei⁴.

În literatura de specialitate, originile bioarheologiei sunt suprapuse cu cele ale antropologiei fizice, acest lucru reliefând și modul de percepere al disciplinei. Preludiul studiului bioarheologic poate fi urmărit până în secolul al XIX-lea, când

¹ G.J. Armelagos, D.P. Van Gerven, *A Century of Skeletal Biology and Paleopathology: Contrasts, Contradictions, and Conflicts*, în *American Anthropologist*, 105 (2003), 1, p. 53.

² *Ibidem*; C.S. Larsen, *Bioarchaeology: the lives and lifestyles of past people*, în *Journal of Archaeological Research*, 10 (2002), p. 1.

³ S. Washburn, *The New Physical Anthropology*, în *Transactions of the New York Academy of Science, Series 2*, 13 (1951), 7, pp. 298-304.

⁴ L. Binford, *Archaeology as Anthropology*, în *American Antiquity*, 28 (1962), 2, pp. 217-225.

atât în Europa, cât și în Statele Unite apar primele manifestări ale interesului pentru osteologia umană. O mai bună înțelegere a practicii bioarheologice din ziua de azi pretinde o parcurgere a istoriei antropologiei fizice de pe cele două teritorii.

Unul dintre primele studii de antropologie fizică publicat în Statele Unite ale Americii este *Crania americana* (1839), lucrarea lui Samuel G. Morton (1799-1851), considerat de către Aleš Hrdlička „the father of American physical anthropology”⁵. Acest studiu este caracteristic pentru practica antropologică a vremii, axată pe antropometrie, craniometrie și vizând probleme legate de rasă și origine umană.

În Europa aceleiași perioade asistăm la o activitate puternică în domeniile anatomiei și antropologiei fizice, ale căror rezultate devin vizibile în special în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Charles R. Darwin (1802-1882) publică *The Origin of Species* (1859), iar Paul Broca (1824-1880) pune bazele antropologiei fizice în Franța, impulsionând cercetarea la nivel internațional; în 1859, înființează Société d'Anthropologie de Paris, în 1867, Laboratoire d'Anthropologie de l'École Pratique des Hautes Études, în 1876, École d'Anthropologie, iar în 1872, împreună cu Claude Bernard, fondează Association Française pour l'Avancement des Sciences⁶.

Europa devansează Lumea Nouă în această perioadă tocmai prin dezvoltarea acestor instituții, precum și prin munca lui Rudolf Virchow (1821-1902) și Rudolf Martin (1864-1925), cel din urmă publicând *Lehrbuch der Anthropologie* în 1914, tratat considerat și astăzi unul din standardele de măsurare pentru oasele umane. Marc Armund Ruffer (1859-1917) folosește pentru prima oară termenul de „paleopatologie”, iar Karl Pearson (1857-1936), matematician de formație, împreună cu Manouvrier și Rollet realizează primele studii privind calcularea staturii, cu aplicații inclusiv pe populații arheologice⁷. În acest context se formează unii din principalii cercetători ai antropologiei fizice: Aleš Hrdlička studiază la Paris, la Laboratoire d'Anthropologie, în 1896, împreună cu Leonce-Pierre Manouvrier, Franz Boas este pregătit în antropologie fizică de către Virchow, între anii 1881-1882, iar

⁵ M.A. Little, R.W. Sussman, *History of Biological Anthropology*, în C. S. Larsen (ed.), *A Companion to Biological Anthropology*, Wiley-Blackwell, 2010, p. 14; D.C. Cook, *The Old Physical Anthropology and the New World: A Look at the Accomplishments of an Antiquated Paradigm*, în Jane E. Buikstra, Lane A. Beck (ed.), *Bioarchaeology. The Contextual Analysis of Human Remains*, New York, Academic Press, 2006, p. 34.

⁶ Little, Sussman, *History of Biological Anthropology*, pp. 14-15; D.H. Ubelaker, *The Changing Role of Skeletal Biology at the Smithsonian*, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, p. 73; Ch. A. Roberts, *A View from Afar: Bioarchaeology in Britain*, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, p. 419.

⁷ K. Pearson, V. *On the reconstruction of the stature of prehistoric races*, în *Philosophical Transactions of the Royal Society*, A, 192 (1899), pp. 169-244; L. Manouvrier, *Determination de la taille d'après les grands os des membres*, în *Mémoires de la Société d'Anthropologie*, II (1893), 4, pp. 347-402.

Arthur Keith (1866-1955) va colabora cu T. Windgate Todd (1895-1938) și cu Earnest A. Hooton (1887-1954)⁸.

Antropologia fizică din Statele Unite ale Americii urmează o altă direcție decât cea europeană, direcție dată de contextul științific creat de cercetările și activitățile științifice ale lui Franz Boas, Aleš Hrdlička și Earnest A. Hooton.

Cum am amintit și mai sus, Hrdlička (1869-1943) se formează ca și antropolog în Europa, fiind puternic influențat de Paul Broca, ale cărui eforturi de instituționalizare a antropologiei fizice în Franța îl vor motiva în preluarea aceleiași sarcini pentru Statele Unite. Astfel, contribuțiile sale cele mai importante sunt: munca la Smithsonian Institution (unde pune bazele colecției osteologice, fiind primul ei curator), fondarea celebrului *American Journal of Physical Anthropology*, în 1918, și organizarea asociației American Association of Physical Anthropologists în 1930, activități prin care a oferit o identitate științifică antropologiei fizice în Statele Unite⁹.

Franz Boas este cel care va introduce sistemul celor patru subdiscipline în antropologie, antropologia fizică, arheologia, antropologia culturală și lingvistica, fapt ce a oferit un context academic pentru corelarea datelor din cele patru domenii¹⁰. Pentru aceasta, astăzi este considerat părintele antropologiei americane¹¹.

Earnest A. Hooton (1887-1954) contribuie la fondarea antropologiei fizice prin lucrarea *Indians of Pecos Pueblo* (1930) și formarea la Harvard a primei generații de cercetători în antropologia fizică din Statele Unite.

„In sum, Boas’s primary contributions were in creative and forward-looking research design; Hrdlička’s contributions were in the resolute and persistent promotion of the profession; and Hooton’s contributions were in training the first generation of physical anthropologists, to fill an expanding faculty at universities around the US. In fact, the majority of active American physical anthropologists were trained within the academic lineage leading directly back to Hooton”¹².

Dacă în această perioadă, în Europa arheologia este studiată și practică în cadrul disciplinei istoriei, fiind de cele mai multe ori asociată cu preistoria, în Statele Unite ale Americii, încă de la început, arheologia este inclusă printre cele patru

⁸ Roberts, *A View from Afar*, pp. 419-420; Little, Sussman, *History of Biological Anthropology*, pp. 15-16.

⁹ Little, Sussman, *History of Biological Anthropology*, p. 19.

¹⁰ J.E. Buikstra, *Preface*, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, p. xix; C.S. Larsen, *Essentials of Physical Anthropology. Discovering Our Origins*, New York, Londra, W.W. Norton & Company, 2009, p. 5.

¹¹ Little, Sussman, *History of Biological Anthropology*, p. 19.

¹² *Ibidem*; Cook, *The Old Physical*, p. 44.

subdiviziuni ale antropologiei, împreună cu antropologia culturală, antropologia fizică și lingvistica. Implicațiile acestui mod de abordare se observă în direcțiile de cercetare¹³. În Statele Unite, accentul este pus pe înțelegerea comparativă a civilizațiilor; în Europa nu există o astfel de preocupare ci din contră, arheologia europeană tinde spre o preistorie individuală, cu puternice accente naționaliste, ce reflectă de fapt situația politică a continentului în epoca respectivă, cu multitudinea de state în curs de formare și afirmare¹⁴.

Până în a doua jumătate a secolului al XX-lea, în Europa antropologia fizică este practică de anatomici, osteologi, dentiști, fără a se desprinde și a deveni o știință independentă¹⁵. Această situație se modifică odată cu adoptarea treptată a abordării procesualiste în arheologie care va favoriza integrarea arheologiei în antropologie¹⁶.

Arheologia procesualistă este cel mai bine reprezentată de schimbarea scopului cercetării arheologice, de la istoria culturii (*culture history*) la procesul culturii (*culture process*). Pentru atingerea acestui scop, arheologia se deschide acum spre alte domenii (antropologie, geografie, sociologie, ecologie), adoptând de la acestea atât aspecte teoretice, cât și de metodologie care să permită arheologilor formularea unui nou set de întrebări. Antropologia este domeniul cu care probabil s-a realizat cel mai mare schimb de informație¹⁷. Timp de mai bine de un deceniu (în special, în anii '60), funcționalismul specific arheologiei procesualiste va marca discuția arheologică, evoluând spre ceea ce este cunoscut ca arheologia post-procesualistă¹⁸.

2.2. Bioarheologia: antropologie și/sau arheologie?

„New World archaeology is anthropology or it is nothing”¹⁹. Această propoziție a produs o serie de reacții atât între arheologi, cât și între antropologi; am putea spune că a impulsionat regândirea celor două domenii academice, atât ceea ce caracterizează pe fiecare în parte, cât și relația dintre ele. Unul din primele răspunsuri vine din partea lui Lewis Binford în eseu *Archaeology as Anthropology* (1962). Evaluând poziția arheologiei în cadrul antropologiei, autorul concluzionează:

¹³ A. Barnard, *History and Theory in Anthropology*, 2nd Edition, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 2.

¹⁴ T. Earle, *Anthropology Must Have Archaeology*, în *Archaeological Papers of the American Anthropological Association*, XIII (2003), pp. 17-18.

¹⁵ Roberts, *A View from Afar*, p. 417.

¹⁶ Armelagos, Van Gerven, *A Century*, p. 58; Earle, *Anthropology*, p. 18.

¹⁷ *A Dictionary of Archaeology*, Ian Shaw, Robert Jameson (ed.), Oxford, Blackwell Publishers Ltd, 1999, pp. 479-480.

¹⁸ Earle, *Anthropology*, p. 19.

¹⁹ P. Phillips, *American Archaeology and General Anthropological Theory*, în *Southwestern Journal of Anthropology*, 11 (1955), pp. 246-247.

„As archaeologists, with the entire span of culture history as our `laboratory`, we cannot afford to keep our theoretical heads buried in the sand. We must shoulder our full share of responsibility within anthropology”²⁰. Acest articol este de o importanță majoră atât pentru discuțiile suscitade, care continuă până astăzi²¹, cât și pentru că inițiază transformările teoretice ce vor fi cunoscute ca *The New Archaeology*²².

Unul din cele mai citate răspunsuri la eseul lui Binford dar și la problema „arheologiei ca antropologie” vine din partea lui Chris Gosden²³. Aici autorul sesizează cu claritate adevăratele direcții pe care le parcurg cele două discipline în Statele Unite, respectiv în Marea Britanie, argumentând că afirmația lui Willey și Phillips nu presupune o renunțare la identitatea proprie în favoarea antropologiei din partea arheologiei, ci acceptarea faptului că arheologia este parte a unui domeniu intelectual mult mai larg²⁴.

Al XIII-lea volum al *Archaeological Papers of the American Anthropological Association* debutează sugestiv cu articolul semnat de S.D. Nichols, R.A. Joyce și D.L. Gillespie, *Is Archaeology Anthropology?* și se finalizează cu lucrarea aceluiași autori, *Archaeology is Anthropology*²⁵. Cuprinsul volumului este de referință pentru actuala discuție dezvoltată în jurul enigmei de mai bine de jumătate de secol privitoare la relația dintre antropologie și arheologie.

Simultan cu aceste discuții din domeniul arheologiei, același proces se derulează și în antropologia fizică. Lucrarea lui Sherwood L. Washburn, *The New Physical Anthropology* (1951)²⁶ analizează nivelul la care antropologia fizică se situa la momentul respectiv, cu moștenirea lăsată de părinții antropologiei din prima jumătate a secolului al XX-lea (Washburn însuși și-a făcut doctoratul cu Hooton). Pornind de la acestea, dar și luând în considerare progresele înregistrate în studiul osteologiei umane, Washburn a propus o schimbare a intereselor în cercetarea osteologică. Ca și în cazul arheologiei, autorul sesizează nevoia ca antropologia fizică să devină „mai științifică”, să se formeze un corp teoretic care să permită avansul cercetării osteologice, să se abandoneze studiile tipologice, descriptive (și în mare parte rasiale) în favoarea unui design mai științific, vizând formularea și

²⁰ Binford, *Archaeology as*, p. 224.

²¹ C. Gosden, *Anthropology and Archaeology. A changing relationship*, Routledge, Londra, New York, 1999, p. 4.

²² S.D. Gillespie et al., *Archaeology is Anthropology*, în *Archaeological Papers of the American Anthropological Association*, XIII (2003), p. 156.

²³ Gosden, *Anthropology*, p. 4.

²⁴ *Ibidem*, p. 2; Gillespie et al., *Archaeology*, p. 155.

²⁵ Nichols et al., *Is Archaeology Anthropology?*, în *Archaeological Papers of the American Anthropological Association*, XIII (2003), 1, pp. 3-13; Gillespie et al., *Archaeology*, *passim*.

²⁶ Washburn, *New Physical*, pp. 298-304.

testarea unor ipoteze²⁷. Pentru antropologia fizică, aceste schimbări în modul de percepere a antropologiei și arheologiei permit dezvoltarea abordării bioculturale. Aceasta oferă un nou model de cercetare a evoluției umane prin integrarea metodologiilor atât dinspre antropologia culturală și antropologia fizică, cât și dinspre arheologie. Omul este văzut ca parte a unor sisteme culturale, biologice și ecologice, care îi formează comportamentul²⁸. Acest nou punct de vedere asupra variației biologice și culturale a permis apariția cercetării bioarheologice.

Bioarheologia folosește o metodologie de cercetare interdisciplinară pentru a identifica atât aspectele biologice, cât și pe cele sociale și culturale care fac posibilă înțelegerea populațiilor din trecut descoperite prin cercetare arheologică²⁹. Interdisciplinaritatea domeniului se manifestă la două nivele: primul, prin combinarea teoriei și metodologiei din antropologia culturală, antropologia fizică și arheologie; al doilea, prin împrumutul metodelor de analiză din științele nou-apărute pe scena investigațiilor arheologice, cum sunt biologia moleculară, genetica, fizica etc. Pentru a înțelege corect abordarea bioarheologică, este necesară stabilirea locului pe care bioarheologia l-a câștigat în rândul acestor domenii academice, lucru ce poate fi dedus din analiza modului în care aceste subiecte sunt definite:

Tabel 1		
Termen	Definiție	Autor
Anthropology	The study of humankind viewed from the perspective of all people at all times.	C.S. Larsen, <i>Essentials of Physical Anthropology. Discovering Our Origins</i> , New York, Londra, W.W. Norton & Company, 2009, p. 5.
Anthropology	Scientific study of the culture, biology, evolution and behavior of humans, their ancestors and their evolutionary relatives.	L.L. Mai, M.Y. Owl, M.P. Kersting, <i>The Cambridge Dictionary of Human Biology and Evolution</i> , Cambridge, Cambridge University Press, 2005, p. 30.
Culture	The strategy by which humans adapt to the natural environment.	R. Jurmain, L. Kilgore, W. Trevathan, <i>Essentials of Physical Anthropology</i> , Wadsworth, Cengage Learning, 2009, p. 4.

²⁷ Little, Sussman, *History of Biological Anthropology*, p. 25; Armelagos, Van Gerven, *A Century*, p. 28; J.E. Buikstra, *A Historical Introduction*, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, p. 7.

²⁸ R. Jurmain, L. Kilgore, W. Trevathan, *Essentials of Physical Anthropology*, Wadsworth, Cengage Learning, 2009, p. 4; R.L. Blakely, L.A. Beck, *Bioarchaeology in the Urban Context*, în Jr. R.S. Dickens (ed.), *Archaeology of Urban America: the Search for Pattern and Process*, Academic Press, 1982, p. 176.

²⁹ K.J. Knudson, C.M. Stojanowski, *New Directions in Bioarchaeology: Recent Contributions to the Study of Human Social Identities*, în *Journal of Archaeological Research*, 16 (2008), p. 2.

Bioarheologia: studiul corpului uman ca produs cultural și organism biologic

Cultural anthropology	The study of all aspects of human behavior.	Jurmain, Kilgore, Trevathan, <i>Essentials of Physical Anthropology</i> , p. 6.
Archaeology	The study of earlier cultures and lifeways by anthropologists who specialize in the scientific recovery, analysis, and interpretation of the material remains of past societies.	Jurmain, Kilgore, Trevathan, <i>Essentials of Physical Anthropology</i> , p. 6.
Archaeology	Subfield of anthropology that focuses on past cultural variation in prehistoric and some historic populations through an analysis of material remains.	Mai, Owl, Kersting, <i>The Cambridge Dictionary</i> , p. 30.
Biological anthropology/Physical anthropology	Subfield of anthropology; focuses upon the biological aspects of human adaptation and evolution, human ancestors, the relationship of humans to other organisms, and patterns of biological variation within and among human populations.	Mai, Owl, Kersting, <i>The Cambridge Dictionary</i> , p. 62.
Physical anthropology	The study of human biology within the framework of evolution and with an emphasis on the interaction between biology and culture.	Jurmain, Kilgore, Trevathan, <i>Essentials of Physical Anthropology</i> , p. 7.
Osteology	The study of skeletal material. Human osteology focuses on the interpretation of skeletal remains from archaeological sites, skeletal anatomy, bone physiology, and growth and development.	Jurmain, Kilgore, Trevathan, <i>Essentials of Physical Anthropology</i> , p. 10.
Skeletal biology, Osteology, Palaeoanthropology, Osteoarchaeology	The study of any biological materials.	Ch.A. Roberts, <i>A View from Afar: Bioarchaeology in Britain</i> , în Jane E. Buikstra, Lane A. Beck (ed.), <i>Bioarchaeology. The Contextual Analysis of Human Remains</i> , New York, Academic Press, 2006, p. 418.

Physical anthropology, Biological anthropology, Bioarchaeology	The study of human skeletal remains.	Roberts, <i>A View from Afar</i> , p. 418.
Bioarchaeology	The use of a range of biological techniques on archaeological material in order to learn more about past populations.	<i>Webster New World Medical Dictionary</i> , W. C. Shiel, M. C. Stöppler (ed.), ediție online (http://www.medterms.com/script/main/art.asp?articlekey=33158 , accesat în 15 iunie 2013).
Bioarchaeology	Inferences derived from the study of archaeologically recovered faunal remains.	J.E. Buikstra, <i>Preface</i> , în Buikstra, Beck, <i>Bioarchaeology</i> , p. xvii.
Bioarchaeology	Multidisciplinary research program addressing questions of burial, social organization, behavior and activities, palaeodemography, population interaction, diet and disease.	K. Killgrove, „ <i>Bioarchaeology</i> ”, în <i>Oxford Bibliographies Online: Anthropology</i> (2013), (http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0121.xml , accesat în 15 iunie 2013).
Bioarchaeology	The study of human remains from archaeological contexts, especially during the last 10.000 years of human evolution.	C.S. Larsen, P.L. Walker, <i>Bioarchaeology: Health, Lifestyle, and Society in Recent Human Evolution</i> , în Clark Spencer Larsen (ed.), <i>A Companion to Biological Anthropology</i> , Willey-Blackwell, 2010, p. 380.
Bioarchaeology	Interpretation of behavior from the human skeletal remains found in an archaeological context.	Mai, Owl, Kersting, <i>The Cambridge Dictionary</i> , p. 60.
Bioarchaeology	The contextual analysis of human populations from archaeological sites.	L.A. Beck, <i>Kidder, Hooton, Pecos, and the Birth of Bioarchaeology</i> , în Buikstra, Beck, <i>Bioarchaeology</i> , p. 83.

Termenul „bioarheologie” este folosit pentru prima oară de Grahame Clark, în 1972, cu sensul de analiză a resturilor faunistice descoperite în săpăturile arheologice. Jane E. Buikstra, în 1977, folosește același termen, dar independent, nepreluat de la Clark, de data aceasta cu privire la resturile osteologice umane recuperate din săpături arheologice³⁰. Buikstra însoțește termenul proaspăt introdus de un program de cercetare bioarheologică care urmărește identificarea a

³⁰ Buikstra, *Preface*, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, p. xviii.

cinci lucruri esențiale: practicile funerare și organizarea socială; activitățile cotidiene și diviziunea muncii; paleodemografia; mișcări de populație și legături genetice; dieta și paleopatologia³¹. Bioarheologia folosește osteologia umană și arheologia pentru a genera și răspunde unor întrebări despre populații arheologice. Cele două instrumente prin care aceste lucruri sunt identificate sunt profilele osteobiografice, abordarea bioculturală și contextul arheologic³². Așa cum reiese din rândurile de mai sus, apariția bioarheologiei ca și domeniu științific a fost posibilă atât datorită noilor abordări din arheologie și antropologie, cât și datorită modului în care, în Statele Unite, antropologia este studiată sub forma celor patru subdomenii ale sale³³.

Din tabelul de mai sus reiese că termenul „bioarheologie” este folosit cu precădere în lucrările de antropologie fizică și rareori în cele de antropologie culturală și de arheologie. Prin urmare, care este relația dintre bioarheologie și antropologia fizică, respectiv, dintre bioarheologie și arheologie?

Dacă antropologia fizică este fundamentală pentru metodele oferite, integrarea arheologiei în studiul bioarheologic rămâne de multe ori la latitudinea cercetătorului. În articolul din 2006, *Mortuary Analysis and Bioarchaeology*, L. Goldstein scoate în evidență evoluția statutului arheologiei în cadrul bioarheologiei, remarcând o migrare a bioarheologiei dinspre arheologie spre științele conexe biologiei (biologia moleculară, genetica) încurajată de articolele lui Clark Spencer Larsen. Autoarea (de profesie arheolog!) sesizează corect complexitatea la care a ajuns bioarheologia în ultimii ani și cerințele tot mai mari ce se impun cercetătorului, astfel că, acesta de multe ori se află practic în imposibilitatea de a fi la curent și cu discuțiile arheologice³⁴. Pe de altă parte, Goldstein punctează necesitatea integrării contextului arheologic în interpretarea bioarheologică pentru ca rezultatele obținute să fie corecte. „One should never rely on biological data alone. [...] Context is everything”³⁵.

Acuzațiile lui Goldstein vor fi respinse de Larsen în articolul din 2010 semnat împreună cu P.L. Walker, *Bioarchaeology: Health, Lifestyle, and Society in Recent Human Evolution*. Autorii consideră că, în ultimii ani, contactul dintre bioarheologie și arheologie s-a îmbunătățit și definesc bioarheologia ca „studiul rămășițelor umane din contexte arheologice, în special din ultimii 10.000 de ani de

³¹ *Ibidem*, p. xvii.

³² Ubelaker, *The Changing Role*, p. 73; Killgrove, *Bioarchaeology*.

³³ Roberts, *A View from Afar*, p. 417.

³⁴ L. Goldstein, *Mortuary Analysis and Bioarchaeology*, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, pp. 376-379.

³⁵ *Ibidem*.

evoluție umană”³⁶, punând accent pe importanța contextului arheologic.

Pe de altă parte, tocmai această asociere cu antropologia fizică a făcut ca bioarheologia să fie cu greu acceptată de către arheologi. Așa cum remarcă și Larsen³⁷, arheologii, pentru mult timp (și în unele cazuri nici până în ziua de azi) nu au înțeles potențialul informativ al scheletelor umane din descoperirile arheologice. Scheletele sunt prea des văzute ca insignifiante științific comparativ cu alte materiale arheologice, cum este spre exemplu materialul ceramic. „Human bones don't provide that much information. After all, we know that they are Indians”³⁸. Dacă în Statele Unite această situație s-a îmbunătățit pe parcurs, tocmai datorită colaborării mult mai intense dintre antropologi și arheologi, Europa, poate cu excepția Marii Britanii, a rămas puternic în urmă în această privință.

În Marea Britanie studiul populațiilor arheologice funcționează sub numele de *osteoarheologie* și, față de America de Nord, unde bioarheologia se referă strict la studiul rămășițelor umane, osteoarheologia include și studiul materialului faunistic și zoologic³⁹. Marea Britanie, lider al cercetării de tip bioarheologic din Europa, nu a trecut la termenul de bioarheologie, dar a adoptat progresele teoretice și metodologice de peste ocean, dezvoltând o osteoarheologie proprie. De la sfârșitul secolului al XX-lea, Marea Britanie reprezintă o prezență importantă în cercetarea bioarheologică mondială, publicând studii instrumentale în diferite domenii: paleodemografie (A.T. Chamberlain), bioarheologie juvenilă (Mary E. Lewis), paleopatologie (Charlotte Roberts) etc. Lucrările lui Don Brothwell sau Simon Mays sunt astăzi incluse în literatura obligatorie a oricărui student în domeniul bioarheologiei. După 1990, osteoarheologia britanică a fost introdusă și în programe de studiu la nivel masteral în tot mai multe universități (Bradford, Sheffield, York, Cambridge etc.)⁴⁰.

3. Bioarheologia astăzi

Omul modern este rezultatul unei evoluții bioculturale. Interacțiunea dintre biologia umană și mediul în care aceasta se dezvoltă modelează comportamentul uman⁴¹. Scopul bioarheologiei este descifrarea acestui comportament prin corelarea datelor biologice cu contextul arheologic.

Contextul arheologic este mai mult decât complexul funerar sau necropola în care scheletele au fost descoperite; contextul arheologic este suma

³⁶ Larsen, Walker, *Bioarchaeology*, p. 380.

³⁷ C.S. Larsen, *Bioarchaeology. Interpreting Behavior from the Human Skeleton*, Cambridge University Press, 1997, p. 1.

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ Roberts, *A View from Afar*, p. 418; Buikstra, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, p. xvii; Killgrove, *Bioarchaeology*.

⁴⁰ Roberts, *A View from Afar*, pp. 423-432.

⁴¹ Jurmain, Kilgore, Trevathan, *Essentials of Physical Anthropology*, p. 299.

evenimentelor care influențează viața indivizilor, întreg contextul cultural în care aceștia au trăit. Definiția dată de Jurmain *et alii* pentru cultură este revelatoare în această privință: „the strategy by which humans adapt to their environment”⁴². Astfel, cultura este influențată de contextul ecologic în care individul și grupul populațional din care face parte se dezvoltă, iar cultura la rândul său modelează comportamentul individului și, într-o oarecare măsură, biologia sa⁴³. Pornind de la aceste premise, bioarheologia se află într-o poziție-cheie pentru identificarea și analiza factorilor care au influențat viața unui individ. Pe parcursul ultimelor decenii, studiul bioarheologic a dezvoltat tot mai multe puncte de interes, fapt datorat desigur și progreselor rapide din științele biologice (genetică, biologie moleculară).

M.A. Katzenberg și S.R. Saunders publică în anul 2000 lucrarea *Biological Anthropology of the Human Skeleton*. Ceea ce inițial s-a intenționat să fie doar o ediție secundă la o altă carte, *Skeletal Biology of Past People: Research Methods*, publicată în anul 1992, a devenit cu totul altceva odată ce autorii au încorporat capitole privitoare la metodologiile nou apărute între 1992 și 2000. Studiul ADN-ului antic, paleohistologia și paleopatologia, îmbunătățirea metodelor folosite în paleodemografie, etica rămășițelor umane și legea NAGPRA, apariția antropologiei legale sunt subiectele nou introduse în volumul din 2000⁴⁴. În ediția a doua pentru acest volum, publicată opt ani mai târziu (2008), noi capitole sunt adăugate; subiectele acestora includ factorii tafonomici, trăsăturile nonmetrice, traumele, osteoporoza și analizele morfometrice⁴⁵.

Analizând noile subiecte introduse în cele două volume, observăm că metodologiile s-au dezvoltat atât vertical cât și orizontal; mai exact, cercetarea bioarheologică a inclus noi metode din alte domenii, cum este studiul ADN-ului antic, dar și-a îmbunătățit și propriile metodologii, amplificând rezultatele ce pot fi scoase din studiul scheletului propriu-zis (cum este cazul traumelor sau al osteoporozei)⁴⁶.

Perfecționarea investigației biologice a permis o dezvoltare a analizei aspectelor culturale ce pot fi deduse din articularea concluziilor biologice cu contextul arheologic, dar și cu teoriile din științele sociale. Studiile de bioarheologie socială abordează subiecte precum identitatea individuală și colectivă, starea de

⁴² *Ibidem*, p. 4.

⁴³ Armelagos, Van Gerven, *A Century of Skeletal Biology and Paleopathology*, p. 30; Larsen, *Essentials*, pp. 6-7; Larsen, Walker, *Bioarchaeology*, p. 379.

⁴⁴ M.A. Katzenberg, S.R. Saunders, *Biological Anthropology of the Human Skeleton*, 2nd Edition, Wiley-Liss, 2008, pp. xv-xix.

⁴⁵ Katzenberg, Saunders, *Biological Anthropology*, pp. xi-xiii.

⁴⁶ J.E. Buikstra, *Foreword*, în M.A. Katzenberg, S.R. Saunders (ed.), *Biological Anthropology of the Human Skeleton*, 2nd Edition, Wiley-Liss, 2008, p. xxxv.

sănătate și răspunsul societății la boală, *gender studies*, viziunea asupra corpului, personificarea și modificarea acestuia, dar și comportamentul economic⁴⁷.

Această nouă orientare a bioarheologiei spre aspectele sociale ale populațiilor cercetate este influențată și de schimbările înregistrate în discursul arheologic și abandonarea arheologiei procesualiste în favoarea abordării post-procesualiste. Printre punctele de interes ale acesteia din urmă se află și studiile de gen, etnicitatea și corpul uman (*embodiment*). Cu toate că bioarheologia s-a orientat tot mai mult spre științele biologice și fizice, o tendință este reaproprierea de științele sociale și integrarea teoriei sociale și arheologice în interpretarea bioarheologică⁴⁸. Mai mult decât atât, provocarea cercetării viitoare constă în dezvoltarea abordării evoluționiste aplicată populațiilor arheologice. Abordarea evoluționistă modernă urmărește identificarea mecanismelor și strategiilor de bază prin care individul și societatea sa răspund condițiilor oferite de mediul în care se dezvoltă. *Ecologia comportamentală umană* și *Teoria transmiterii culturii* sunt cele două subdirecții ale abordării evoluționiste, cu largi posibilități de aplicare pentru materialul osteologic uman⁴⁹. Împrumutând de la acestea conceptele teoretice și metodologia specifică (formularea și testarea ipotezelor în baza unor parametri definiți), bioarheologia are posibilitatea de a identifica aspecte care până acum nu i-ar fi fost accesibile, cum sunt strategiile de accesare a resurselor, mecanismele de reproducere, de creștere și educare a copiilor, distribuția produselor etc.⁵⁰. Corelând toate datele oferite de antropologia fizică, arheologie, antropologia culturală și socială, dar și de evoluționismul modern, bioarheologia construiește o imagine a vieții populațiilor din trecut care altfel, fără colaborarea acestor domenii, nu ar fi fost accesibilă.

CLAUDIA RADU

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

CRISTINA NICA

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

⁴⁷ Knudson, Stojanowski, *New Directions*, pp. 2-4, 12-18; Larsen, *Bioarchaeology*, pp. 13-27; Killgrove, *Bioarchaeology*, p. 26.

⁴⁸ J.E. Buikstra, *Introduction. Emerging Specialties*, în Buikstra, Beck, *Bioarchaeology*, p. 198.

⁴⁹ M. Zvelebil, A.W. Weber, *Human bioarchaeology: Group identity and individual life histories – Introduction*, în *Journal of Anthropological Archaeology*, 31 (2012), p. 276.

⁵⁰ D. Nettle, M.A. Gibson, D. W. Lawson, R. Sear, *Human Behavioral Ecology: current research and future prospects*, în *Behavioral Ecology*, 24 (2013), 5, pp. 1031-1040.

BIOARCHAEOLOGY: THE STUDY OF THE HUMAN BODY AS A CULTURAL PRODUCT AND
BIOLOGICAL ORGANISM

Abstract

Based on theoretical and methodological changes adopted in archaeology and anthropology in the last decades of the twentieth century, there has been a new development regarding the study of human populations from the distant past, the bio-archaeological research. The human bone material collected from archaeological excavations is processed using knowledge on physical anthropology and molecular biology and the data obtained is analyzed in an archaeological and cultural perspective from which they came from. This last feature is a defining one for the bio-archaeological research type. Rather than the simple anthropological analysis of the skeletal remains, bio-archaeology uses a bio-cultural approach offering a complete image of the human status within the researched biological group. Bio-archaeology is a synthetic study of human variation at an osteological level, based on the supposition that the human body stores information about the way it has been affected by the environment, culturally and biologically.

Although in Romania the bio-archaeological research is in an incipient state, the high archaeological potential of the Romanian territory and the high number of necropolises which are or will be researched, requires a bio-archaeological approach of the osteological material. Our article presents the progress of bio-archaeology as a freestanding scientific discipline, from its origins in physical anthropology to the full development of the domain.

KEYWORDS: bio-archaeology, anthropology, osteology, bio-cultural approach, physical anthropology, molecular biology.